

Tomislav J. ŠAGI-BUNIĆ, VRIJEME SUODGOVORNOSTI, Knjiga prva, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1981, str. XX+632.

Dinamični glavni naslov knjige uputio me odmah na posljednju stranicu, Sadržaj. Knjiga se dijeli na dva glavna dijela, svaki pod svojim naslovom. Prvi dio: *Da učenje Koncila ne ode u archive*. Drugi dio: *Služba teološke refleksije*. U prvom dijelu je 25 poglavlja (str. 1–224), a u drugom 37 (str. 225–574), svako pod svojim naslovom.

Knjiga je pisana znanstvenim stilom, s mnogo suptilnog analiziranja, diferenciranja, nijansiranja i s mnogo osjećaja za mjeru – ali, ujedno, i stilom smireno odgovorne, doživljene brige za stvar Krista-Bogočovjeka, stvar Kristove Crkve i stvar čovječanstva. To potonje svojstvo stila, doživljenost, podsjetilo me na nekadašnji (si licet parva...) stil govora pape Ivana XXIII, kojem sam, čak u stihovima, i kazao kako doživljam taj njegov stil, a od njega dobio odgovor kako su ga ti moji stihovi obradovali (Sve to je štampano u knjizi *Pozdrav našem vremenu*, Đakovo 1964, str. 187). Ovog puta sam se držao samo knjige – i želio da budem slikar...

* * *

Uz glavni naslov knjige, VRIJEME SUODGOVORNOSTI, bila bi ovakva slika: *U dnu apside neke crkve pretkoncilski oltar, visok, do njega vode mnoge stepenice, pust. Tek na sredini menze vaza bujna cvijeća, neke povijuše; preko rubova vaze biljka se povila do same menze, dobrim dijelom je prekrila. – Ispred apside, u sasvim otvorenu prostoru, na samom tlu crkve, koncilski stol-oltar. Na sredini menze kalež s pliticom, na jednom kraju knjige, na drugom tri plamene svijeće.*

Osnovna impostacija knjige je, držim, da se misao vodilja Drugog vatikanskog kon-

cila dade izraziti s ove dvije riječi: podanašnjenje – suodgovornost.

Obnova, preporod, podanašnjenje (aggrornamento) načina navješćivanja vjerskih istina, podanašnjenje liturgijskih obreda i sadržaja crkvenih zakona – kako drži knjiga – po Koncilu i bezuvjetno nužno da bi radosna vijest u punoj snazi i ljepoti doprla do svijesti ovog našeg i budućih naraštaja. A efikasno sredstvo za postizavanje tog podanašnjenja jest da svi članovi Kristove Crkve, svaki prema svojoj mjeri i na svoj način, budu svakim danom sve zreliji, svjesniji – nemanipulirani, suodgovorni njegovi promicatelji.

Uz takvu suodgovornost će, drži knjiga, iz dubina Crkve, otajstvenog Tijela Kristova, sami od sebe, i bez prinude vanjskih okolnosti, pupati, rasti i cvasti i avangardni cvjetovi permanentne obnove, preporoda, podanašnjenja. Zbog toga je, mislim, bilo moguće glavnu, kičmenu misao i naslov knjige svesti na jednu riječ: suodgovornost. Ipak, po knjizi, „znakovi“ ovog našeg vremena ukazali su se Drugom vatikanskom koncilu i bili od njega prepoznati kao neki izuzetno brzi krilati „kairos“, za kojim se već ponešto kasni i koji ne dopušta daljnje oklijevanje; zbog toga je, držim, s pravom u glavni naslov knjige ušlo i „vrijeme“.

A najkraća definicija „suodgovornosti“ je, prema knjizi, ovakva: primat ljubavi nad juridizmom.

A nešto šira definicija je, prema ukupnoj impostaciji knjige, ovakva: Iz krila Presvetog Trojstva je Krist-Bogočovjek donio svojoj Crkvi ljubav, po kojoj je ona ne samo „ekklezija (=skup zajedno pozvanih) – zajednica“, nego i „communio-općinstvo“. „Općinstvo“ nekako bolje, jače naglašava primat ljubavi nad juridizmom, koji je također Krist donio svojoj Crkvi, davši Petru i drugim apostolima vlast da vladaju, i zatraživši od ostalih da im se pokoravaju.

Nadalje, prema knjizi, Koncil je prosudio da primat ljubavi može dobro doći do izražaja time što će članovi Kristove Crkve-općinstva među sobom što više dijaloški „općiti“, u razboritom i konstruktivnom pluralizmu ideja – ne želeći jedan drugome intelektualnu smrt – kako bi svi, svakto prema svom položaju u Crkvi i svojoj mjeri, viribus unitis sudjelovali u donošenju odluka koje će sve obvezivati. A ne da neki baš uvijek, posve i u svemu budu samo pasivni „potrošači“ vjerskih i crkvenih vrednota. Takva Crkva-općinstvo, prema knjizi, ima kudikamo više izgleda da pod vodstvom Duha Svetoga na vrijeme, bez kašnjenja prepozna „znakove“ svog vremena (prolazak „kairoso“) i učini da to vrijeme bude kvalitetan Kristov „kvasac“ za Kristov kruh tog i nadolazećeg vremena.

Naglašavanje primata ljubavi nad juridizmom, drži knjiga, ne smije se izroditi u to da se juridizam počne nekako smatrati čak nekim neprijateljem – jer bez njega ova naša ovozemaljska „putujuća“ Crkva ne može postojati. Tek u onostranoj, eshatološkoj Crkvi-općinstvu, prestaje potreba institucionalizma i juridizma i ostaje samo ljubav. Ali, s druge strane, ovozemaljskoj Crkvi je dobro i korisno da bude ponizna, pa prizna da je ponekad primat juridizma nad ljubavlju nanio mnogo štete Kristovu „kvascu“ u prošlosti, a i u buduće bi mogao nanijeti.

Zadatak da se nađe prava mjera do koje ima ići opća suodgovornost u Crkvi, tj. primat „općinstva“ onih koji se ljube nad „zajednicom“ onih koji se pokoravaju – Koncil, prema knjizi, nije mogao riješiti jednom zauvijek. To je proces, kojem je Koncil tek pokazao osnovni smjer kojim treba ići, a nije odredio duljinu koraka. Ali, prema knjizi, u duhu Koncila ne bi radili oni koji bi sami koncilski korak skraćivali, a da se i ne govori o onima koji bi mu pokušavali mijenjati osnovni smjer, kao što mnogi pokušaše, na primjer, u pokoncilsko doba Nicejskog koncila (g. 325).

To je, držim, korijen i deblo impostacije cijele knjige.

Ali potrebno je dohvatiti se i grana, što nipošto nije lako kod tako bujne krošnje od 574 stranice i 62 poglavlja, svako pod svojim naslovom. To više što je „težina“ tematike tih poglavlja, s obzirom na glavni naslov, dosta raznolika, tako da i sam autor kaže, kako

neka poglavlja tek „svjedoče... o jednom prostoru na kojem nema dovoljno kršćanske literature“ (XX). Zbog toga je možda sam autor tri poglavlja prvog dijela knjige i sedamnaest poglavlja drugog dijela knjige nekako odvojio od ostalih poglavlja time što ih je štampao sitnijim slovima.

Mi u ovom prikazu idemo za tim da pokušamo ukratko, sasvim ukratko, antologijski dohvatiti one grane u koje, po našem mišljenju, sokovi iz glavnog debela najznačajnije naviru.

* * *

Uz naslov prvog dijela knjige: *Da učenje Koncila ne ode u arhive*, bila bi ovakva slika: *Velika, teška hrastova vrata, umjetnički izrađena, kasetirana i izrezbarena, s velikom, umjetnički iskovanom ključanicom, i isto tako iskovanim velikim ključem o kojem još visi i neka velika kita kićenih resa. Na vratima, dakako, piše: Crkveni arhiv – otvoren tih i tih dana, tih i tih sati – Nezaposlenima ulaz zabranjen!*

Autor sudi da se velika i svježa antiarhivska novost u Crkvi zbila onda kad je papa Pavao VI, još za vrijeme trajanja Koncila (1965), ustanovio Sinodu biskupa, kao trajnu ustanovu koja će se povremeno, kad se ukaže potreba, sastajati na poziv pape da bi bila kao neki permanentni produžetak Koncila. U njoj će, kao i na samom Koncilu, ističe autor, biti „prisutne potrebe, iskustva, želje, situacije kršćanskog naroda iz svih krajeva svijeta“ (13). Naime, daleko veći dio članova te Sinode su delegati birani od pojedinih biskupskih konferencija svih zemalja širom svijeta, a tek mali dio imenuje papa, pa će zbog takvog sastava Sinode uz odobrenje pape „sva ... Crkva uglavnom sudjelovati u stvaranju onih odluka koje će je svu obvezivati“ (16).

Već Prva sinoda (1967) donijela je, kaže autor, neke značajne plodove, kako se to vidi iz službenog *Izvještaja* o njezinu radu. O jednom takvom plodu autor kaže: „Prije nego će biskupi – upozorava *Izvještaj* – progovoriti svoju učiteljsku riječ vjernicima u kakvom teškom ili novom pitanju, neka pažljivo saslušaju teologe i druge stručnjake“ (36). Čak i više: „Izvještaj upozorava biskupe da prije važnih učiteljskih nastupa konzultiraju također svoje svećenike i laike“ (37). Posebno je vrijedno, drži autor, to što Sinoda opa-

Ža kako „teolozi koji se uvijek trude da osjećaju s Crkvom mogu ponekad biti *nepravedno* smatrani nerazboritim novatorima“ (41), kad u svom teškom i napornom radu moraju postaviti i neku hipotezu. Jer, po riječima Svete kongregacije za nauk vjere, bez „različitih pokušavanja i naslućivanja“ (69), tj. bez hipoteza nema napretka u teologiji (kao ni u drugim naukama).

Treća sinoda biskupa (g.1971) nije, prema mišljenju autora, bila tako plodna kao ona prva. Autor drži da je najveći neuspjeh te sinode u tome što se kod većine njezinih članova pojavila tendencija da baš u najtežim pitanjima odgovornost „prebace na samog papu“ (61), ne misleći mnogo na to da je papa ustanovio sinodu i savzao ih baš radi toga da čuje njihov „odgovoran savjet“ (61). Dalje se autor, držim, slaže s francuskim biskupom Gabrielom Matagrino, članom sinode, koji je u ime Francuske biskupske konferencije požalio „što se nije najprije stavilo na dnevni red pitanje *pravde u svijetu*, a tek poslije toga pitanje o svećeništvu“ (56). Jer stvarno se dogodilo da se gotovo sva pažnja te sinode iscrpila na pitanju svećeničkog celibata, što je, kaže autor, također „važno“ pitanje (57), ali mu ni po kakvoj teologiji ne pripada „središnje mjesto“ (57).

U poglavlju *Putovi i perspektive suvremenog kršćanstva* (150) autor ističe kao vrlo značajnu činjenicu da je „Crkva u XIX. stoljeću *izgubila radničku klasu*“ (157).

Za poznatu encikliku *Humanae vitae* autor primjećuje da je u svijetu pobudila „velike raspre“ (198), pa dalje kaže: „Pavao VI. je po svojoj savjesti držao da se laka i brza rješenja ne mogu dati“ (198–199); zatim u svoje ime autor kaže da se takva rješenja i „ne mogu doseći samo na golom racionalnom promišljanju“ (199), nego će se radije naći „u cjelini i iz cjeline svega što nazivamo Crkvom“ (199).

Ovaj naš pokušaj kratkog antologijskog prikaza nekih pojedinosti prvog dijela knjige završit ćemo autorovim navodom riječi pape Pavla VI. uoči otvaranja Svete godine (1975): „Mi želimo obnoviti svoj religiozni i kršćanski život; hoćemo ga obnoviti i pomladiti; hoćemo ga *aklimatizirati modernoj misli i modernom životu*“ (86). To je, po riječima Pavla VI, jedan od najprećih ciljeva te Svete godine koja „želi *sprječiti da spasonosno naučavanje Koncila ne prijeđe u arhive*“ (78).

Dodajmo k tome i misao autora da je papa „Ivan Pavao II. — papa daljnjeg koncilskog razvitka“ (209). Papa Ivan Pavao II, ističe autor, govori o Drugom vatikanskom koncilu kao o „događaju od najvećeg značenja u dvijetisućgodišnjoj povijesti Crkve, a po svojim utjecajima i u religioznoj povijesti svijeta i u kulturnoj povijesti čovječanstva“ (214).

* * *

Uz naslov drugog dijela knjige *Služba teološke refleksije* bila bi ovakva slika: *Sveti Kristofor na svojim ledima nosi Isusa, ali ne preko nabujala potoka nego preko nabujale rijeke ulaštenih automobila svake boje, što širokom, crnom asfaltnom trakom bijesno jure siromašnim predgrađem nekog velikog neboderskog grada.*

Koncil je, kaže autor, „želio biti odlučno kristocentričan“ (227). Time što je u središte naše pažnje stavio „*uskrsnulog Krista kao Kyriosa, Pantokratora, koji sada i ovdje djeluje po svome Duhu Svetome* sada je prisutan u svojoj Crkvi, sada sakuplja Božji narod, sada izvodi spasenje svijet“ (228). Po njemu je „čovjek ... ušao u krilo Trojstva“ (258); jer je Krist, koji je oduvijek Sin Očev, „podignut kao čovjek na ravninu svoga vječnoga božanskoga odnosa s Ocem“ (260). Zbog toga, kaže autor, „zrelo provedena liturgijska obnova svakako će dovesti npr. do toga da svi vjernici živo shvate kako danas nema više Isusa kao malog djeteta, nego postoji samo Krist Kyrios Pantokrator, pa da u pravom smislu ne možemo doći u dodir s Kristom malim Djetetom, već Kristom proslavljenim“ (229) koji, kako to ističe dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, „stalno djeluje na svijetu“ (230).

Zbog toga nas „Uskrсни program obnove svijeta“ (274), kaže autor, vodi po riječima Pavla VI. „prema *jedinstvu, bratstvu, pravdi* ...“ (277). Jer prava nauka Crkve, prema koncilskom dokumentu *Gaudium et spes*, jest ta da vjera i nada u drugi život, tj. „eshatološka nada ne umanjuje važnost zemaljskih zadataka već (...) ispunjenje zemaljskih zadataka *dobiva odatle nove pobude*“ (381). Po toj, naime, nadi neće se dogoditi da „jedne generacije ljudi žrtvuju sebe (...) kako bi onda druge generacije ljudi uživale pravu i potpunu čovječnost“ (389). Jer u Kristovu eshatonu će se, u punini svoje čovječnosti, u vječnoj

radosti, naći sve generacije koje su „milošću Božjom sudjelovale u (...) izgradnji tijekom vremenskog djelovanja“ (389).

Ali da bi vjernici bili takav altruistički Kristov „kvasac“ u svijetu potrebno je da imaju živu vjeru u uskrsloga Krista.

Ta se vjera, kaže autor, oslanja na čvrste temelje svetog Pisma i usmene predaje. Evo, recimo, kaže autor, najstarije pismeno svjedočanstvo o Kristovu uskrsnuću, ono što ga donosi sv. Pavao u 15. glavi svoje Prve poslanice Korinćanima, „ne dopušta tumačenje koje iznose (...) neki današnji teolozi, i po kojemu vjera u Kristovo uskrsnuće ne bi bila vezana uz određeni događaj“ (245–246); naime, po mišljenju tih teologa vjera u uskrslog Krista je samo „plod tumačenja (...) Svetog pisma“ (244) i plod tumačenja „Isusova učenja o Bogu“ (244), tj. samo plod čvrste vjere prve kršćanske zajednice da Isus „nije mogao ostati u smrti“ (244).

Ali za kvalitet Kristova „kvasca“, tj. za „uspjeh evangelizacije“ (470) nije dovoljno samo racionalno obrazlaganje, makar i na osnovu čvrstih argumenata, nego je, kaže autor, možda još više potrebna neka iskustvena podloga. „Božić u tom pogledu daleko nadmašuje sve druge blagdane“ (470) te snažno djeluje i na ateiste. Komparativni nedostatak takve podloge što se tiče Uskrsa treba nadoknaditi život onih koji vjeruju u uskrsnulog Krista. „Da su apostoli i prvotna zajednica vjernika samo govorili o uskrsnuću Kristovu, a da se nisu vladali i živjeli kao oni koji su se s Kristom uskrsnulim sreli i koji s njim druguju, malo bi koga uvjerali u uskrsnuće“ (293).

Koncil je ostao kristocentričan i u svom pristupu Kristovoj majci Mariji. O njoj on govori u osmom poglavlju dogmatske konstitucije o Crkvi (*Lumen gentium*). To poglavlje ima značajan naslov: „O blaženoj Djevici Bogorodici u otajstvu Krista i Crkve“. A sam tekst te konstitucije, ističe autor, kaže kako Marija, na nebo uznesena, sada „materinskom svojom ljubavlju vodi brigu o braći svoga Sina koja su još na putovanju te koja se nađu u pogibeljima i tjeskobama, sve dok ne budu dovedeni u blaženu domovinu“ (317).

U skladu s tim kristocentričnom Marijina štovanja, kaže autor, papa „Pavao VI. obnavlja i ispravlja pobožnost prema majci Božjoj“ (324). Dakako, blagdan Velike Gospe, Uzne-

senje Marijino, zadržava svoje odlično mjesto. Ali, npr. blagdanu „Blagovijesti (Annuntiation)“ potrebno je povratiti „drevno ime *Navještenje Gospodnje* (in Annuntiatione Domini)“ (333). Iz dubokih teoloških razloga, kaže autor, papa smatra da „marijinsko štovanje ima svoje povlašteno mjesto u vrijeme Došašća (i u božićno vrijeme)“ (330) – dok se, drži autor, u mjesecu svibnju „manje može primijetiti kristocentričnost Marijina štovanja“ (330).

U istom smjeru, kaže autor, papa Pavao VI. upozorava na „kristocentrični značaj“ (331) dviju odličnih molitava: *Andeoskog pozdrava* i *Krunice*, želeći da se obje jače razvijaju, a posebno Krunica; ali za žaljenje je, kaže Pavao VI. „da se krunica moli za vrijeme liturgijskog čina“ (338).

To je sve, dakako, upravljeno vjericima.

Ali, ističe autor, u papinskom dokumentu *Marialis cultus*, o kojemu je riječ, ima jedno mjesto „koje je najviše zainteresiralo svjetsko javno mnijenje“ (326). To je papino ocrtavanje lika suvremene žene: „U okviru obiteljskog života zakoni i razvitak opravdano idu za tim da se ženi prizna jednakost i suodgovornost s mužem (...). Na političkom području žena je u mnogim zemljama stekla pravo zahvaćati u javne poslove kao i muškarac. Na području društvenih odnosa žena razvija djelatnost (...), sve više izlazi iz uskog kruga obiteljskog ognjišta. Na kulturnom području...“ (328). Zbog svega toga, kaže autor, tumačeći misao pape, potrebno je da se, na temelju Svetog pisma, lik Marije „premisli i domisli“ (326), jer autor ističe riječi Pavla VI: „teško (je) uklopiti sliku Djevice kakva se ukazuje iz nekih pobožnih knjiga i knjižica u životne uvjete današnjeg društva, a posebno one suvremene žene“ (325).

Zaključak: Knjiga je, dakako, i informativna. Ali jedva da igdje ima golu informaciju; posvuda je prisutan napor suptilnog teološkog istraživanja da se informacija odgovorno i suodgovorno „premisli i domisli“. Po svemu tome knjiga, djelo našeg domaćeg vodećeg teologa, koncilskog eksperta, vrlo je vrijedan, i „kairoski“ uvod u tematiku i problematiku koncilске i pokoncilске obnove vjerskog i crkvenog života.

Juraj Božidar MARUŠIĆ